

Sygn. akt II UK 308/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 27 lipca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Beata Gudowska (przewodniczący)

SSN Dawid Miąsik

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku A. D.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w G.
o prawo do renty rodzinnej,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 27 lipca 2017 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 16 lutego 2016 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 16 lutego 2016 r. Sąd Apelacyjny w (...) oddalił apelację Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w G. od wyroku Sądu Okręgowego w G. z dnia 26 maja 2015 r., którym zmieniono decyzję organu rentowego z dnia 20 listopada 2014 r. i przyznano A. D. rentę rodzinną po zmarłym mężu W. D.

poczynając od dnia 6 października 2014 r. oraz zmieniono decyzję tego organu z dnia 26 listopada 2014 r. i przyznano wnioskodawczyni prawo do niezrealizowanego świadczenia należnego zmarłemu za miesiąc październik 2014 r.

W sprawie ustalono, że mąż wnioskodawczyni, W. D., od dnia 1 września 2011 r. miał przyznane prawo do emerytury. Małżonkowie mieszkali wspólnie od dnia zawarcia ślubu (24 lipca 1982 r.) do dnia śmierci W. D. (5 października 2014 r.). Wyrokiem Sądu Okręgowego w G. z dnia 14 czerwca 2005 r., II C (...) została orzeczona separacja małżonków bez orzekania o winie stron i bez ustalenia obowiązku alimentacyjnego męża na rzecz żony. Małżonkowie zamieszkiwali pod jednym dachem, wspólnie robili zakupy, regulowali opłaty, wnioskodawczyni przyrządzała wspólne posiłki. W dniu 24 września 2014 r. złożyli do sądu wniosek o zniesienie separacji, wskazując, że na początku 2014 r. wrócili do wspólnego pożycia, podjęli pożycie fizyczne, mieszkają razem i prowadzą wspólne gospodarstwo domowe. Do rozpoznania sprawy nie doszło na skutek śmierci W. D. Relacje małżonków, zarówno przed jak i po orzeczeniu separacji, były dobre, prowadzili oni normalne życie rodzinne przez wszystkie lata, utrzymywali się z otrzymywanej przez męża wnioskodawczyni emerytury, z której opłacali rachunki za prąd, lekarstwa i jedzenie. Po śmierci męża wnioskodawczyni nie posiada środków utrzymania. Wiek 50 lat osiągnęła w 2006 r.

W tak ustalonym stanie faktycznym stanowiącym podstawę zaskarżonego rozstrzygnięcia, Sąd odwoławczy podzielił ocenę Sądu pierwszej instancji, że wnioskodawczyni spełnia warunki do renty rodzinnej po zmarłym mężu. W tym zakresie Sąd drugiej instancji odwołał się, po pierwsze - do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 maja 2014 r., SK 61/13, w wyniku którego art. 70 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych utracił moc z dniem 26 maja 2014 r. w zakresie, w jakim uprawnienie małżonki rozwiedzionej do uzyskania renty rodzinnej uzależnia od wymogu posiadania w dniu śmierci męża prawa do alimentów z jego strony, ustalonych wyłącznie wyrokiem lub ugodą sądową oraz po drugie - uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego, zasady prawnej z dnia 26 października 2006 r., III UZP 3/06, zgodnie z którą warunkiem nabycia prawa do renty rodzinnej przez wdowę (wdowca) jest, poza spełnieniem przesłanek określonych w art. 70 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17 grudnia

1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (aktualnie jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 887 ze zm., dalej jako ustawa emerytalna), pozostawanie przez małżonków do dnia śmierci jednego z nich w stanie faktycznej wspólności małżeńskiej (art. 70 ust. 3 tej ustawy), a ciężar dowodu niepozostawania w tej wspólności spoczywa na organie rentowym. Sąd odwoławczy podkreślił, że istnienie wspólności małżeńskiej należy oceniać na podstawie wszelkich okoliczności faktycznych, które - w przypadku braku formalnego orzeczenia rozvodu lub separacji i równoczesnego nieistnienia dowodów na całkowite rozbitcie faktycznych więzi małżeńskich - mogą wskazywać na utrzymanie faktycznej wspólności małżeńskiej. Kluczowe znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy miało zatem ustalenie, czy pomiędzy wnioskodawczynią a jej mężem doszło do faktycznego rozkładu pożycia. W ocenie Sądu drugiej instancji, skoro ustalone zostało dalsze istnienie między wnioskodawczynią i jej mężem więzi uczuciowych, fizycznych i gospodarczych, negacji ich dalszego pożycia nie może stanowić powoływanie się wyłącznie na orzeczenie separacji. Wreszcie Sąd ten podkreślił, że art. 61⁶ § 1 k.r.o. nie ustanawia terminu wystąpienia z żądaniem zniesienia separacji, a w chwili śmierci W. D. pomiędzy małżonkami istniała więź duchowa, mieszkali ze sobą, wzajemnie się sobą opiekowali i wspierali finansowo. Nie doszło zatem do naruszenia art. 136 ustawy emerytalnej, który za podstawowe kryterium przyznania świadczenia przyjmuje prowadzenie wspólnego gospodarstwa domowego oraz określa krąg podmiotów uprawnionych do uzyskania świadczenia.

W skardze kasacyjnej organ rentowy zarzucił naruszenie prawa materialnego, tj.: 1) art. 70 ust. 3 oraz art. 136 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 887 ze zm., dalej jako ustawa emerytalna) przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie w okolicznościach sprawy wskutek przyjęcia, że małżonka z orzeczoną separacją, niemająca orzeczonych alimentów na swoją rzecz na chwilę śmierci męża, spełnia warunki do nabycia praw do renty rodzinnej, a w związku z tym ma także prawo do świadczenia niezrealizowanego po zmarłym; 2) art. 61⁴ § 1 k.r.o. przez jego pominięcie i przyjęcie, że małżonka z orzeczoną separacją powinna być traktowana jak małżonka wdowa a nie małżonka rozwiedziona; 3) art. 61 k.r.o. przez jego niezastosowanie i błędne uznanie, że

pomimo orzeczenia wyrokiem sądu separacji, w chwili śmierci męża pomiędzy małżonkami istniała więź duchowa i finansowa, a w związku z tym wnioskodawczyni spełnia warunki do uznania ją za uprawnioną do renty rodzinnej.

Wskazując na powyższe zarzuty skarżący wniósł o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego jej rozpoznania, ewentualnie o zmianę zaskarżonego wyroku i rozstrzygnięcie co do istoty sprawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Skarga kasacyjna jest usprawiedliwiona.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyrażany jest jednolicie pogląd, podzielany przez obecny skład tego Sądu, że orzeczenie sądowe o separacji wyklucza prawo wdowy do renty rodzinnej na podstawie art. 70 ust. 3 ustawy emerytalnej, chyba że miała ona w dniu śmierci męża prawo do alimentów z jego strony (por. wyroki z dnia 9 sierpnia 2007 r., I UK 67/07, OSNP 2008 nr 19-20, poz. 297; z dnia 6 marca 2009 r., I UK 255/08, Monitor Prawa Pracy 2009 nr 6, s. 327; z dnia 18 marca 2015 r., I UK 283/14, LEX nr 1677128). W judykatach tych podkreślono, że wyrażone w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego - zasadzie prawnej z dnia 26 października 2006 r., III UZP 3/06 (OSNP 2007 nr 9-10, poz. 138) stanowisko odwołujące się do faktycznych więzi między małżonkami, na którym oparł swoje rozstrzygnięcie Sąd drugiej instancji, nie odnosi się do statusu prawnego małżonki separowanej, a tym samym nie rozstrzyga, czy w rozumieniu art. 70 ust. 3 ustawy emerytalnej jest ona wdową, czy też małżonką rozwiedzioną. Stwierdza się zgodnie, że rozstrzygnięcie tej kwestii wymaga uwzględnienia unormowań przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

W myśl art. 61⁴ § 1 k.r.o., orzeczenie separacji ma skutki takie, jak rozwiązanie małżeństwa przez rozwód, chyba że ustawa stanowi inaczej. Istnieje zatem generalna zasada, że separacja wywołuje skutki takie jak rozwód, wyjątkiem natomiast od tej zasady jest to, iż małżonkowie separowani nie mogą zawrzeć małżeństwa (art. 61⁴ § 2 k.r.o.). Do powrotu do stanu sprzed orzeczenia o separacji wymagane jest sądowe orzeczenie o zniesieniu separacji (art. 61⁶ § 1 i 2 k.r.o.), które ma charakter konstytutywny. Orzeczenie separacji nie jest także prawnie obojętne dla stosunków majątkowych małżonków, bowiem powoduje powstanie

między nimi rozdzielności majątkowej (art. 54 § 1 k.r.o.). Wreszcie podstawą orzeczenia separacji jest zupełny rozkład pożycia (art. 61¹ § 1 k.r.o.). W konsekwencji, orzeczenie o separacji potwierdza istniejące uprzednio zerwanie faktycznych więzi małżeńskich, a z chwilą tego orzeczenia zerwane zostają także istotne więzi formalnoprawne, które niewątpliwie również składają się na pojęcie wspólności małżeńskiej. Abstrahując od małżeńskiego ustroju majątkowego, który może być ukształtowany jako wspólność ustawowa lub umowna, bądź też istnieć w formie rozdzielności majątkowej, małżonkowie separowani nie mają obowiązku przyczyniać się do zaspokajania potrzeb rodziny, którą przez swój związek założyli (art. 27 w związku z art. 28 § 1 k.r.o.), bowiem w miejsce tego obowiązku może być egzekwowany obowiązek alimentacyjny, tj. obowiązek dostarczania środków utrzymania (art. 60 § 1 k.r.o.) bądź obowiązek zaspokajania usprawiedliwionych potrzeb małżonka niewinnego (art. 60 § 2 k.r.o.), tak jak ma to miejsce w przypadku małżonków rozwiedzionych. W stosunku do małżonków separowanych wyłączone jest uprawnienie wynikające z art. 28¹ k.r.o. (prawo do korzystania z mieszkania stanowiącego własność drugiego współmałżonka w celu zaspokojenia potrzeb rodziny, jak też korzystania z jego przedmiotów urządzenia domowego). Małżonkowie separowani nie mogą za siebie działać w sprawach zwykłego zarządu (art. 29 k.r.o.) ani wreszcie nie są odpowiedzialni solidarnie za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich w sprawach wynikających z zaspokajania zwykłych potrzeb rodziny. Prawa i obowiązki małżonków objęte Działem II Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego wynikają z podstawowego założenia, że małżonkowie, zawierając związek małżeński, zakładają rodzinę, dla dobra której powinni współdziałać. Wszelkie te powinności i wynikające z nich uprawnienia ustają wraz z orzeczeniem separacji, od tego momentu nie istnieje zatem między małżonkami więź formalnoprawna wynikająca z założenia rodziny. Generalnie stwierdzić należy, że w aspekcie tych formalnoprawnych więzów status małżonków separowanych nie różni się w zasadzie od statusu małżonków rozwiedzionych. Przesłanka uzasadniająca orzeczenie separacji w postaci zupełnego rozkładu pożycia nie pozostawia wątpliwości co do tego, że jej występowanie jest jednoznaczne z brakiem wspólności małżeńskiej w rozumieniu art. 70 ust. 3 ustawy emerytalnej.

Za życia małżonków separacja może zakończyć się w wyniku rozwiązania małżeństwa przez rozwód, unieważnienia małżeństwa albo zniesienia separacji orzeczeniem sądu (art. 61⁶ § 1 k.r.o.). Orzeczenie to ma charakter konstytutywny, wobec czego skutki separacji ustają dopiero z chwilą zniesienia separacji przez sąd (art. 61⁶ § 2 k.r.o.). Samo podjęcie wspólnego pożycia przez małżonków pozostających w separacji nie powoduje więc jej ustania i skutki wynikłe z orzeczenia ustanawiającego separację trwają nadal. W tym kontekście bez znaczenia jest złożenie przez małżonków pozwu o zniesienie separacji, bowiem brak jest w świetle art. 61⁶ § 2 k.r.o. podstaw do stwierdzenia, że skutki separacji mogłyby ustać wcześniej niż to żądanie prawomocnie rozstrzygnie sąd swoim orzeczeniem. W konsekwencji, małżonka separowana musi spełniać takie warunki uprawniające do renty rodzinnej, jakie art. 70 ust. 3 ustawy emerytalnej stawia małżonce rozwiedzionej, przy czym za pozostającą w separacji należy uznawać daną osobę do chwili zniesienia separacji orzeczeniem sądu. Irrelevantne dla określenia statusu prawnego małżonki separowanej jest złożenie pozwu o zniesienie separacji, niezależnie od przyczyn, dla których nie został on rozpoznany przed dniem śmierci jej męża.

Wszystko to pozwala na sformułowanie wniosku, że orzeczenie sądowe o separacji wyklucza prawo wdowy do renty rodzinnej na podstawie art. 70 ust. 3 ustawy emerytalnej, chyba że miała ona w dniu śmierci męża prawo do alimentów z jego strony, przy uwzględnieniu skutków wynikających z wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 maja 2014 r., SK 61/13 (OTK-A 2014 nr 5, poz. 52). W tym aspekcie Sąd drugiej instancji żądań skarżącej nie rozważał.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 oraz odpowiednio stosowanego art. 108 § 2 k.p.c.

r.g